

politiikka

Julkaisija Valtiotieteellinen yhdistys ry
Utgivare Statsvetenskapliga Föreningen rf

Päätoimittaja: Harto Hakovirta

Toimitussihteeri: Risto Lehtinen

POLITOLOGEN JAAKKO NOUSIAINEN

Sven Lindman

I förordet till sin doktorsavhandling »Kommunismi Kuopion läänissä» (1956) nämner *Jaakko Nousiainen*, att han två år tidigare med stöd av ett statsstipendium beretts tillfälle att under några månader i Paris bekanta sig med de metoder som tillämpats och de resultat som vunnits inom den forskning som i Frankrike ägnats de politiska partierna. Det visar sig också att han i sin avhandling tillämpar den ekologiska forskningsmetod som fick sin upprinnelse i detta sekels början genom *André Siegfrieds* berömda »Tableau politique de la France de l'Ouest» (1913). Detta monumentala verk var egentligen avsett att utgöra det första i en serie av fyra eller fem arbeten om huvudregionerna i Frankrike med syfte att teckna »une psychologie politique de la France, basée sur la géographie». ¹ Först trettiosex år senare blev Siegfried i tillfälle att förverkliga ett brottstycke av denna vidare plan, men därförinnan hade redan — i en viss anknytning till statskunskapens tilltagande sociologiska orientering — det ekologiska angreppssättet vidareutvecklats i Förenta Staterna. Också i Frankrike skulle det efter andra världskriget utvecklas genom en yngre skola av vetenskapsmän — särskilt framträdande var *François Goguel* — som just på 1950-talet, när Nousiainen bedrev sina studier i Paris, utgav flera uppmärksammade arbeten. ²

Det har sitt intresse att i detta sammanhang kasta en blick på tidigare influenser från fransk statsvetenskap i vårt land. Om vi lämnar åt sidan de intryck av *Montesquieu* som vi i förra seklets början finner hos rättslärd sådana som *J. J. Nordström* och *W. G. Lagus*, bör det inte glömmas att *Snellman* mottog starka intryck av den franska upplysningen — inte minst av *Contrat social* — och av *Constant* och *Toqueville*. ³ *Leo Mechin* åhörde på 1860-talet föreläsningar i Collège de France och l'École de droit. ⁴ Och går vi till 1900-talet finner vi hos en statsrättslärd, som ofta rörde sig på gränsmarken mellan

statsrätt och statskunskap, nämligen *Rafael Erich*, en mycket påtaglig påverkan av den franska »reformriktningen», företrädd av *Joseph Barthélemy*, *Léon Duguit* m.fl.⁵ Hos den förste innehavaren av professuren i allmän statslära vid Helsingfors universitet, *K. R. Brotherus*, finner vi talrika hänvisningar till fransk statsvetenskap i hans utredning av valsystemets inverkan på representationens sammansättning.⁶ Av Brotherus elever har *Jussi Teljo* och *Jan-Magnus Jansson* bedrivit studier i Frankrike. För min egen del tog jag i min doktorsavhandling (1937) ett visst intryck av *Ostrogorskis* klassiska »*La démocratie et les parties politiques*» (1912) — ett arbete som oförtjänt tycks ha råkat i glömska i våra dagar.

Men inom sin generation är, såvitt jag kan förstå, Nousiainen tämligen ensam om franskorienteringen, och den inskränker sig i hans fall närmast till doktorsavhandlingen (varvid vi dock bör hålla i minnet att arbetet på doktorsavhandlingen vanligen sätter spår, som inte så lätt utplånas, i en vetenskapsmans outlook också på längre sikt).

Jag skall dröja något vid avhandlingens innehåll. Förnuftigt nog försökte Nousiainen inte följa *Sven Rydenfelts* exempel från Sverige genom att göra hela landet till forskningsobjekt, utan han höll sig — såsom mestadels de franska förebilderna — till ett geografiskt begränsat område. Genom de frapperande olikheterna i det avseende varom här är fråga mellan mellan Kuopio läns östra valkrets och dess västra — eller annorlunda uttryckt mellan Nordkarelen och Nordsavolaks — skapades ett tillräckligt underlag för jämförelser, utan att den i en doktorsavhandling särskilt viktiga koncentrationen behövde lida. I fråga om den analys av orsakerna till kommunismens större eller mindre utbredning i det undersökta området som Nousiainen gjorde på basen av sitt material kan naturligtvis diskussionen fortgå hur länge som helst, och argument kan framföras till stöd för än den ena, än den andra faktorns relativa betydelse. Som ett allmänt omdöme skulle jag emellertid vilja säga, att Nousiainens undersökning till läsaren förmedlade en levande bild av kommunismen i dessa trakter såsom en »*valtaosaltaan köyhien syrjäseutujen n.s. metsäkommunismia*», som å ena sidan hade sina rötter i ekonomiska och sociala förhållanden, men å andra sidan helt uppenbart också hade påverkats av i viss mening tillfälliga historiska förlopp sådana som 1918 års händelser, det andra världskriget och efterkrigsårens politiska brytningar, för att inte tala om enskilda individers i vissa fall tydligen mycket verksamma insatser. Den utomordentligt viktiga roll som den genom dessa olika faktorerers samverkan uppkomna *traditionen* spelat får man ett starkt intryck av.

Någon omfattande efterföljd under 50- och 60-talen fick Nousiainen inte på den politiska ekologiens område, fastän vi naturligtvis inte bör glömma *Rantalas* framställning av Finlands politiska regioner och *Sänkiahos* studie över Nyland i politisk-ekologiskt hänseende — för att ej tala om *Allardts* internationellt uppmärksammade ekologiska bidrag, som dock redan för oss halvt om halvt utanför den egentliga statsvetarkretsen. I varje fall framstår Nousiainen med doktorsavhandlingen som en vägrödjare, som gjorde en inbrytning på ett

av finländsk statskunskap tidigare i det stora hela förbisett område,⁷ den seriösa politiska ekologien (eller politiska geografien om man så vill; som vi såg talade Siegfried om en forskning »basée sur la géographie»). Jag säger »seriösa», emedan det tidigare hos oss — låt vara utanför den lilla skaran av statsvetare i trängre mening — hade funnits ett visst intresse för den Kjellén-Haushoferska geopolitiska skolan.

Nousiainen disputerade vid en tidpunkt, då det 'behaviorala' genombrottet inom statskunskapen nått vårt land, befrämjat, som vi vet, av Nousiainens lärare Jussi Teljo, sedan denne övertagit Brotherus' lärostol. Mot denna bakgrund är det intressant att ta del av vad Nousiainen i sin installationsföreläsning 1964 om »Traditionalismi ja behaviorismi politiikan tutkimuksessa»⁸ har att säga om det nya i förhållande till det gamla. Den snabba utbredningen av det studium som ägnas det politiska beteendet är, framhåller han, en positiv företeelse (»myönteisesti vastaanotettava ilmiö»). Men han har också reservationer att göra:

»... sellaisellakin politiikan tutkimuksella (dvs. en 'behavioral' sådan) joka kulkee varsinaisesti yhteiskuntatieteellisillä linjoilla, on joskus taipumuksensa keskittyä vain yksilöllisen käyttäytymisen analysointiin ja sivuuttaa kohtuuttomassa määrin yhteisöt, instituutiot, poliittinen järjestelmä. Näin tapahtuu etenkin haastattelututkimuksessa...»

Senare i föreläsningen gör han följande, med beaktande av tidsströmningarna ganska anmärkningsvärda uttalande:

»On sitä paitsi huomautettava siitä, että käsitykseni mukaan kovin pitkälle menevä 'sosiologinen suhtautuminen' saattaa — vaikka sen ei sitä tarvitse tehdä — johtaa valtiotieteilijän väheksymään nimenomaan poliittisesti relevantteja yhteisömuuttujia ja kokonaan unohtamaankin ne; siis vieroittaa hänet niistä ongelmista, joista hänen tulisi juuri politiikan tutkijana olla kiinnostunut.»

Nu förhåller det sig ju så, att behavioralismen inom statskunskapen är svår att närmare fixera; betecknande nog hänvisar Nousiainen i installationsföreläsningen till det skämtsamma omdömet hos en utländsk iakttagare, att riktningen i fråga kan förliknas vid Loch Ness-odjuret: med någorlunda sannolikhet kan man säga vad det inte är, men besvärligt är det att säga vad det är! Tar vi riktningen i en vid mening, är vi väl alla behavioralister (också jag har av Allardt och *Anckar* hänförts till dess föregångare hos oss). Men det tycks mig anmärkningsvärt, att Nousiainen under en tidsperiod, då det institutionella var föremål för ringa intresse, skulle komma att ägna denna aspekt av statslivet en stor uppmärksamhet, sedan han väl lämnat doktorsarbetet bakom sig.

Jag tänker främst på hans tre huvudarbeten under åren närmast efter disputationen.

I det i flera upplagor — även som känt på engelska — utkomna översiktsverket »Suomen poliittinen järjestelmä» ligger styrkan dels i att stats-

skicket's praxis så utförligt och sakkunnigt behandlas, dels i att 'underlaget' i form av partier, påtryckningsgrupper och tidningspress ägnas ett stort utrymme. I sitt 1961 utgivna arbete »Eduskunta aloitevallan käyttöjänä» anknöt Nousiainen till en viktig, fastän ofta förbisedd frågeställning, den som gäller den parlamentariska ledningen. Det tredje arbete jag här tänker på är framställningen av statsrådets organisation och inre verksamhet — denna förelåg i en ombruten korrekturversion redan 1962, fastän motsvarande del av statsrådets historik inte kom ur trycket förrän 1975! Den representerar ju särskilt markerat en »traditionalistisk» inriktning: studiet av en central statsinstitutionens faktiska funktionssätt inom ramen för gällande rättsregler. Man kan för all del säga, att det här gällde ett beställningsarbete, men utan intresse för det institutionella hade Nousiainen väl knappast accepterat uppdraget. På en väsentlig punkt har han genom denna undersökning berikat kunskapen om det »levande statsskicket» i vårt land.

Intrycket av självständighet gentemot det som av statsvetarna runtom i världen hade begynt betraktas såsom »inne» förstärks när man ser vilka temata han under dessa år valt för uppsatser sådana som »Näkökohtia 1950-luvun parlamentarismista Suomessa» (1962), »Pääministerin asemasta ja toimintamahdollisuudesta Suomessa» (1963), »Talousneuvostojen rakenteista ja tehtävistä Suomessa» (1964).

När vi kommer till sjuttioalet får man väl anse att ämnen av denna typ redan börjar bli mera hovfähiga. Jag antar detta kan sägas om Nousiainens uppsats »Korkeimman oikeuden asema Suomen lainsäädäntöjärjestelmässä», som han 1970 hade vänligheten att offentliggöra i en festskrift till min 60-årsdag. Med sin utblick, bakgrundsteckning och beskrivning av praxis är uppsatsen karakteristisk för den kringssyn som är utmärkande för Nousiainens framställningssätt.

Som bekant kan årtalet för publiceringen av riksdagshistorikens volymer vara missvisande när det gäller band som författats av mer än en person. Av förordet till tionde bandet (tryckt 1977) framgår dock, att den stora underavdelning därav som behandlar utskottsväsendet, stora utskottet och riksdagens plenum uppenbarligen av Nousiainen författats på sjuttioalet, och den passar alltså väl in i bilden av statskunskapens återuppväckta intresse för det institutionella. Det är ett mödosamt arbete som ligger till grund för framställningen — så mycket mer prisvärt som Nousiainen fått lov att rycka in som ersättare för den som ursprungligen åtagit sig uppgiften. Vilka ur det politiska systemets synpunkt viktiga frågor som kommer i blickpunkten framgår särskilt av det mycket länsvärda avsnittet »Valiokuntalaitos eduskunnan päätöksenteossa».

De uppgifter om Nousiainens föreläsningar som varit tillgängliga för mig ger slutligen också de inblickar i hans intressesfär. Att hans intresse för institutionerna inte utesluter i trängre mening behaviorala utblickar exemplifieras av hans föreläsningar över politiskt beteende. Frågor rörande det politiska systemets teori och praxis har upprepat fångat hans uppmärksamhet. Med

mitt eget starka intresse för idéhistoria noterar jag med uppskattning, att han också föreläst över de politiska idéernas historia!

* * *

Obekymrad om kastvindarna har Jaakko Nousiainen såsom statsvetenskapsman styrt sin egen kurs. (»Omaa tietään kulki vain» kunde också han sätta som titel på en memoarbok.) Han är karelare, men han kanske inte misstycer om jag på hans femtioårsdag hälsar honom med de nyländska studenternas valspråk: »Stark ström med egna vågor går genom havet».

NOTER

¹ Siegfried i förordet till *Tableau des partis en France* (1930), ett arbete som även det belyser Siegfrieds partiforskningsmethod, fastän det endast i mycket begränsad utsträckning (såsom ss. 162 f., 170 f. och 186 ff.) bygger på regionala jämförelser.

² Se François Goguel, *Géographie des élections françaises...* (1951); François Goguel och Georges Dupeux, *Sociologie électorale* (1951); François Goguel (utg.), *Nouvelles études de sociologie électorale* (1954). Det sistnämnda arbetet innehåller bl.a. tre politisk-geografiska specialstudier rörande mindre regioner. — Siegfrieds i texten nämnda »brottstycke» var *Géographie électorale de l'Ardèche...* (1949).

³ Se E. N. Tigerstedt, *Snellman och den franska upplysningen, Eros och Eris, kulturessäer tillägnade Rolf Lagerborg* (1944) samt Jussi Teljo, *Valtio ja yhteiskunta Snellmanin valtiofilosofiassa* (1934), ss. 38 f., 59 f., 133 f.

⁴ Se Sigurd Nordenstreng, *L. Mechelin, hans statsmannagärning och politiska personlighet*, del I (1936), s. 66.

⁵ Se t.ex. Sven Lindman, *Från storfurstendöme till republik* (1969), ss. 121 f., 128.

⁶ Se K. R. Brotherus' enmansutredning i *Kom.miet.* 1934: 2.

⁷ De politisk-geografiska inslagen i Göran v. Bonsdorffs arbete om liberalismen i de nordiska länderna (1954) bör dock annoteras i detta sammanhang.

⁸ *Valvoja* 1964/6, ss. 351—357.